

3. Малиновський В. Я. Державне управління: навчальний посібник. Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа» Вол. держ. Ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. 558 с.
4. Моргулець О. Б. Менеджмент у сфері послуг. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 384 с.
5. Гірняк О. М., Шуст І. В. Удосконалення організаційних структур управління у ВПК. *Наукові записки*. 2007. №1 (11). С.104-112.
6. Андрос С. В. Процесний підхід в удосконаленні організаційної структури управління банком. *Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"*. 2016. № 13. С. 264-271. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2016_13_40
7. Про затвердження Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України / Постанова Національного банку України від 18.07.2019 № 97 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0097500-19/conv#Text>
8. Ткаченко О.В. Методологічні засади дослідження кадрового забезпечення державного управління освітою в Україні. *Вісник Київського Національного університету ім. Т. Г. Шевченка*. 2014. № 1 (1). С. 88-91.
9. Фелик, В.І. Адміністративно-правове забезпечення профілактичної діяльності Національної поліції України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 479 с.
10. Національний банк запровадив вимоги до процесу управління банками проблемними активами. Офіційний веб-сайт Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zaprovadiv-vimogi-do-protsesu-upravlinnya-bankami-problemnimi-aktivami>

УДК 347.998.85

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.3.12>

КОЖЕВНИКОВ А. Ю.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ РІШЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ РОЗГЛЯДУ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

LIABILITY FOR NON-COMPLIANCE WITH DECISIONS OF ADMINISTRATIVE COURTS BASED ON THE RESULTS OF CONSIDERATION OF PUBLIC LAW DISPUTES DURING MARTIAL LAW

Наукова стаття присвячена дослідженню питання відповідальності за невиконання рішень адміністративних судів у контексті публічно-правових спорів, що виникають під час воєнного стану. Розглянуто правові аспекти виконання судових рішень як складової права на справедливий суд та забезпечення доступу до правосуддя. Аналізується роль держави у забезпеченні своєчасного та повного виконання судових рішень, зокрема в умовах надзвичайних ситуацій, таких як воєнний стан, що є особливо актуальним у сучасних умовах.

У статті констатується, що виконання судових рішень в умовах воєнного стану стикається з низкою специфічних викликів, які зумовлені як об'єктивними труднощами функціонування державних органів, так і недосконалістю правового механізму притягнення до відповідальності за невиконання цих рішень. Наголошується на тому, що зволікання або саботаж у виконанні судових рішень підриває довіру до судової системи і порушує права громадян на ефективний захист.

Обґрунтовується позиція, що для підвищення ефективності виконання судових рішень у період воєнного стану необхідно вдосконалити нормативно-право-

ву базу, що регулює відповідальність посадових осіб та органів влади. Зокрема, пропонується впровадження механізмів персональної відповідальності, які дозволять визначати та притягати до відповідальності конкретних осіб, відповідальних за саботаж або неналежне виконання судових приписів. Такі заходи сприятимуть зміцненню правопорядку та підвищенню ефективності судової системи в умовах надзвичайних ситуацій.

Робиться висновок, що відповідальність за невиконання рішень адміністративних судів повинна бути посилена, особливо в умовах воєнного стану, коли забезпечення правопорядку та захист прав громадян є критично важливими. Ефективне виконання судових рішень є необхідною умовою для підтримки верховенства права і стабільності в суспільстві, що потребує комплексного підходу до вдосконалення правової системи та практичної реалізації встановлених законодавством механізмів відповідальності.

Ключові слова: адміністративне судочинство, виконання судових рішень, відповідальність, воєнний стан, адміністративні суди, публічно-правові спори, правосуддя.

The scientific article is devoted to the study of liability for non-compliance with administrative court decisions in the context of public law disputes arising during martial law. The legal aspects of enforcement of court decisions as a component of the right to a fair trial and ensuring access to justice are considered. The article analyzes the role of the state in ensuring timely and full implementation of court decisions, in particular in emergency situations such as martial law, which is especially relevant in modern conditions.

The article states that the enforcement of court decisions under martial law faces a number of specific challenges, which are caused both by objective difficulties in the functioning of state bodies and by the imperfection of the legal mechanism for bringing to justice for non-compliance with these decisions. It is noted that delay or sabotage in the execution of court decisions undermines confidence in the judicial system and violates the rights of citizens to effective protection.

The article substantiates the position that in order to increase the effectiveness of the execution of court decisions during martial law, it is necessary to improve the regulatory framework regulating the responsibility of officials and authorities. In particular, it is proposed to introduce personal liability mechanisms that will allow identifying and bringing to justice specific persons responsible for sabotage or improper implementation of court orders. Such measures will help to strengthen the rule of law and improve the effectiveness of the judicial system in emergency situations.

It is concluded that responsibility for non-compliance with administrative court decisions should be strengthened, especially in conditions of martial law, when ensuring law and order and protecting citizens' rights are critical. Effective enforcement of court decisions is a necessary condition for maintaining the rule of law and stability in society, which requires a comprehensive approach to improving the legal system and the practical implementation of liability mechanisms established by law.

Key words: administrative proceedings, enforcement of court decisions, liability, martial law, administrative courts, public law disputes, justice.

Постановка проблеми. Однією з найбільш актуальних проблем вітчизняного судочинства є забезпечення фактичного виконання судових рішень, що є ключовим аспектом, на якому ґрунтується авторитет судової влади. Обов'язковість судових рішень передбачає не лише застосування заходів процесуального примусу для забезпечення адміністративного судочинства, але й юридичну відповідальність учасників адміністративного процесу за їх невиконання або недобросовісне виконання. Ці заходи спрямовані на реалізацію державного примусу у сфері охорони суспільних відносин у публічній сфері. Однак, чинні в Україні заходи юридичної відповідальності не забезпечують належного превентивного ефекту, що свідчить про неефективність кримінальної, адміністративної, дисциплінарної, цивільно-правової чи політичної відповідальності у цьому контексті.

Під час дії воєнного стану в Україні виникає низка нових викликів для системи адміністративного судочинства, що значно ускладнюють процес виконання судових рішень, особливо в публічно-правових спорах. В умовах, коли суспільство і держава перебувають у стані підвищеної напруги, дотримання законності та правопорядку набуває особливої важливості. Однак ефективне виконання рішень адміністративних судів стикається з проблемою недостатньої відповідальності за їх невиконання або недобросовісне виконання. Це ставить під загрозу саму ідею правової держави, підриває авторитет судової влади та послаблює довіру громадян до правосуддя.

У цьому контексті актуальним є дослідження особливостей юридичної відповідальності за невиконання рішень адміністративних судів у період дії правового режиму воєнного стану, а також аналіз існуючих механізмів примусу та їх ефективності в умовах, що склалися. Важливо зрозуміти, чи здатні наявні заходи забезпечити належне виконання судових рішень у складних умовах воєнного часу, і яким чином можна підвищити ефективність таких заходів для захисту публічних інтересів і зміцнення правової системи в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідальність за невиконання рішень адміністративних судів за результатами розгляду публічно-правових спорів ставало предметом дослідження у працях таких вчених адміністративістів, як О. М. Бандурка, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, Е. Ф. Демський, С. В. Ківалов, В. К. Колпаков, І. Б. Коліушко, В. П. Кононець, Т. О. Коломоєць, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, Р. О. Куйбіда, Т. П. Мінка, Р. В. Миронюк, Р. С. Мельник, О. М. Пасенюк, Ю. С. Педько, О. П. Рябченко, М. І. Смокович, М. М. Тищенко та інші. Водночас дослідження особливостей та проблемних аспектів забезпечення виконання рішень адміністративних судів за результатами розгляду публічно-правових спорів під час дії правового режиму воєнного стану залишається недослідженим.

Метою статті є дослідження та аналіз проблематики відповідальності за невиконання рішень адміністративних судів під час воєнного стану, визначення особливостей і викликів, що виникають у процесі реалізації судових приписів в умовах надзвичайного правового режиму, а також розробка рекомендацій щодо удосконалення механізмів притягнення до відповідальності посадових осіб та органів державної влади за саботаж або невиконання судових рішень у період дії воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення високого рівня виконання судових рішень в Україні, впровадження законодавчих ініціатив у цій сфері та механізмів відповідальності за ухилення від виконання судових рішень є необхідними умовами в процесі євроінтеграції. Для досягнення цих цілей потрібні радикальні зміни в системі виконавчого провадження, що сприятиме зниженню тривалості виконання судових рішень, підвищенню рівня захисту прав громадян і збільшенню інвестиційної привабливості країни. Розбудова ефективної системи виконання судових рішень та рішень інших органів є стратегічним напрямом реформування Міністерства юстиції та судової системи, що визначає нові підходи до функціонування органів у правовому полі змішаної системи виконання рішень [1].

На важливість досліджуваного нами питання вказує також особлива увага міжнародної спільноти до боротьби з невиконанням рішень адміністративних судів. Так, в Рекомендаціях Res (2003) 16 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо виконання рішень адміністративних і судових органів у галузі адміністративного права наголошується на необхідності урядом держав-членів забезпечити ефективне виконання рішень адміністративних і судових органів в галузі адміністративного права, керуючись у своєму законодавстві й практиці принципами належної практики, що містяться в Додатку до цих Рекомендацій. А саме, держави-члени повинні забезпечити виконання судових рішень адміністративними органами у розумні строки, вживаючи необхідних законних заходів для надання цим рішенням повної сили. У випадку невиконання судового рішення адміністративним органом слід передбачити відповідну процедуру примусового виконання, включаючи судові заборони або накладення пені. Крім того, держави-члени мають гарантувати відповідальність адміністративних органів за невиконання судових рішень, а посадові особи, відповідальні за виконання, можуть бути притягнуті до дисциплінарної, цивільної або кримінальної відповідальності [2].

Таким чином, важливою юридичною гарантією виконання судового рішення є встановлена законом відповідальність за його невиконання. У науковій літературі юридичну відповідальність розглядають як прояв соціальної відповідальності, яка полягає у закріпленні чинним законодавством негативних наслідків за вчинення правопорушення, що надає можливість застосування до винної особи заходів державного примусу [3]. Виконання судового рішення може бути забезпечене лише через застосування до порушника заходів юридичної відповідальності.

У зв'язку з цим органи примусового виконання можуть мати два основні повноваження: 1) ініціювати питання щодо притягнення органів (посадових осіб) публічної адміністрації до відповідальності перед компетентними органами та 2) самостійно застосовувати певні заходи юридичної відповідальності до цих органів (посадових осіб).

В умовах воєнного стану, коли функціонування державних інституцій може бути обмеженим, а правопорядок зазнає додаткових викликів, забезпечення відповідальності за невиконання судових рішень набуває ще більшої актуальності. Здатність органів примусового виконання оперативно та ефективно застосовувати заходи юридичної відповідальності стає критично важливою для підтримання правопорядку та захисту прав громадян навіть у складних і непередбачуваних умовах.

Зокрема, воєнний стан вимагає особливої уваги до питань дисциплінарної, цивільної та кримінальної відповідальності посадових осіб, які можуть зловживати своїми повноваженнями або ухилитися від виконання судових рішень під приводом надзвичайних обставин. В таких умовах, забезпечення відповідальності за невиконання рішень адміністративних судів стає не лише питанням правової дисципліни, але й інструментом підтримання державного суверенітету та захисту прав громадян в умовах підвищеної загрози національній безпеці [4, с. 14–18].

Таким чином, під час воєнного стану необхідно посилювати роль органів примусового виконання, надаючи їм додаткові повноваження та ресурси для забезпечення виконання судових рішень. Це сприятиме зміцненню довіри до судової системи та підтриманню правопорядку навіть у найскладніших ситуаціях, забезпечуючи функціонування правової держави та захист основних прав і свобод громадян.

Суб'єктів, які за законодавством України відповідають за добровільне виконання судових рішень, можна розділити на дві категорії: 1) суб'єкти владних повноважень, які є відповідачами в адміністративній справі; 2) суб'єкти владних повноважень, на яких обов'язок виконання певних видів судових рішень покладено безпосередньо законом або іншим нормативно-правовим актом, тобто виконавці за законом [5].

Суб'єкти, які за законодавством України несуть відповідальність за добровільне виконання судових рішень, поділяються на дві основні категорії:

1. Суб'єкти владних повноважень, які є відповідачами в адміністративній справі:

- Ця категорія включає органи державної влади або інші публічні організації, які виступають у ролі відповідачів у судовому процесі. Як правило, ці суб'єкти є частиною державної адміністрації або інших публічних установ, що мають певні повноваження у сфері управління. Вони зобов'язані виконувати судові рішення, які стосуються їх діяльності, в межах своїх функцій та повноважень. Виконання рішення в цьому випадку може включати зміну адміністративних актів, виконання фінансових зобов'язань, коригування процедур або інших дій, передбачених судовим рішенням.

2. Суб'єкти владних повноважень, на яких обов'язок виконання певних видів судових рішень покладено безпосередньо законом або іншим нормативно-правовим актом (так звані виконавці за законом):

- Ця група охоплює суб'єктів, чий обов'язок виконувати судові рішення визначений безпосередньо законодавством або спеціальними нормативно-правовими актами. Зазвичай це можуть бути органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, а також інші спеціалізовані установи або організації, які здійснюють конкретні функції, визначені законодавством. Наприклад, це можуть бути органи, відповідальні за виконання рішень, що стосуються соціального забезпечення, податкових зобов'язань, адміністративних штрафів або інших сфер, де законодавством прямо покладено обов'язок виконання судових рішень.

Обидві категорії суб'єктів мають важливе значення для забезпечення ефективного функціонування правової системи, адже їхнє своєчасне і повне виконання судових рішень є ключовим елементом дотримання законності та правопорядку.

В науковій літературі прийнято класифікувати адміністративні правові норми на три категорії: ті, що встановлюють відповідальність лише для індивідуальних суб'єктів (фізичних осіб); для індивідуальних і колективних суб'єктів; та для виключно колективних суб'єктів. Останню групу слід розглядати як такі норми, що застосовуються до юридичних осіб. Проте, колегіальні суб'єкти владних повноважень не завжди мають статус юридичної особи, особливо в контексті публічно-правових відносин. Наприклад, адміністративні комісії відповідно до чинного законодавства не є юридичними особами, що значно ускладнює застосування до них цивільно-правової відповідальності. Водночас, протиправні наслідки рішень, прийнятих колегіальними органами,

зокрема органами місцевого самоврядування, ускладнюють визначення вини конкретних осіб [6, с. 211–215]. Складність притягнення до відповідальності за невиконання судових рішень значною мірою зумовлена колегіальним характером публічної адміністрації. Деперсоніфікація суб'єкта управління призводить до можливості уникнення відповідальності. Так, у випадку колегіальної системи прийняття нормативно-правових актів чи управлінських рішень важко визначити відповідальну особу за їх незаконність, а іноді це стає неможливим, якщо такі рішення приймаються шляхом таємного голосування. Крім того, склад колегіальних органів постійно змінюється через закінчення строку повноважень їх членів, що створює додаткові перешкоди для притягнення до відповідальності. Внаслідок цього, на практиці реалізація передбачених законом норм про відповідальність і санкції стає практично неможливою.

Під час дії воєнного стану виконання рішень адміністративних судів стикається з низкою специфічних проблем, які ускладнюють забезпечення правопорядку та реалізацію прав громадян. Основні проблеми включають:

1. Зміну пріоритетів державних органів. У період воєнного стану державні органи, які відповідають за виконання судових рішень, можуть переорієнтувати свої ресурси на військові та безпекові завдання. Це може призводити до затримок або ігнорування виконання рішень адміністративних судів.

2. Обмеження доступу до інформації та документів. У воєнний час можливий режим обмеженого доступу до певних документів або інформації, необхідної для виконання судових рішень. Це може стати серйозною перешкодою для своєчасного і повного виконання судових постанов. Тут, як приклад, можна згадати вилучення з публічної частини Реєстру судових рішень рішення, винесених по справах щодо військовозобов'язаних та військовослужбовців, відповідно – практика щодо мобілізації стає закритою для громадськості [7].

3. Дислокація та переміщення учасників процесу. Воєнні дії можуть змусити переміщуватися суди, сторони процесу, або відповідальні органи, що ускладнює координацію та процес виконання рішень. Також можуть виникнути проблеми з доступом до зон бойових дій або територій, тимчасово окупованих противником.

4. Проблеми з комунікацією. Перебої в комунікаційних мережах, включаючи інтернет і телефонний зв'язок, можуть ускладнювати або унеможливити контакт між судом, учасниками процесу та виконавчими органами.

5. Збільшення навантаження на суди та виконавчі органи. Під час воєнного стану кількість адміністративних справ, пов'язаних з публічно-правовими спорами, може зрости, що збільшує навантаження на суди та органи, відповідальні за виконання рішень, і може призвести до затримок у їх реалізації.

6. Невизначеність правового режиму. Воєнний стан може супроводжуватися змінами в законодавстві або введенням спеціальних правових режимів, які можуть впливати на порядок виконання судових рішень. Це може призвести до юридичної невизначеності та ускладнень у застосуванні норм права.

7. Зниження ефективності примусових заходів. В умовах воєнного стану державні примусові заходи, спрямовані на забезпечення виконання судових рішень, можуть бути менш ефективними через зміну пріоритетів, зменшення ресурсів або відсутність можливості фізично вплинути на суб'єктів, які ухиляються від виконання рішень.

Ці проблеми можуть суттєво вплинути на загальну ефективність адміністративного судочинства, підриваючи довіру до правової системи та обмежуючи можливість громадян реалізувати свої права.

Таким чином, виконання судових рішень є невід'ємною частиною права на справедливий суд і однією з ключових процесуальних гарантій доступу до правосуддя. Держава зобов'язана не лише забезпечити особі можливість звернення до суду, але й гарантувати своєчасне та повне виконання судових рішень, що є необхідною умовою реалізації прав і свобод громадян [8, с. 200–202]. Неefективне виконання судових рішень підриває довіру до судової системи та загрожує ефективності правового захисту, що може призвести до порушення основоположних прав людини. Тому держава має активно розробляти і впроваджувати механізми, які підвищуватимуть ефективність виконання судових рішень, зокрема шляхом удосконалення законодавства, посилення відповідальності за невиконання рішень і забезпечення належного контролю за їх реалізацією. Це сприятиме зміцненню верховенства права та підвищенню рівня правової культури в суспільстві.

Вирішення проблеми виконання судових рішень можливе шляхом впровадження нормативного механізму, який дозволить чітко визначити відповідальність конкретних осіб за саботаж

виконання судового припису в межах діяльності державних органів. Це потребує створення ефективного алгоритму для встановлення персональної відповідальності, що буде враховувати індивідуальний внесок кожної особи у прийняття незаконних рішень або здійснення неправомірних дій (чи бездіяльності) в колегіальних органах. Такий підхід, заснований на принципі персональної відповідальності, сприятиме більш чіткому розподілу відповідальності, дозволяючи враховувати міру участі кожного з протиправних діяч. Це, в свою чергу, підвищить ефективність виконання судових рішень, забезпечуючи, що відповідальність несуть саме ті особи, які були безпосередньо причетні до порушення закону або невиконання судових розпоряджень.

Висновки. Підсумовуючи варто наголосити на значенні відповідальності за невиконання рішень адміністративних судів у період воєнного стану, що набуває особливої важливості, оскільки забезпечення правопорядку і верховенства права є критично важливими для стабільності держави в умовах надзвичайних ситуацій. Своєчасне і повне виконання судових рішень є основою довіри громадян до судової системи та забезпечує ефективний захист їхніх прав.

Серед проблем з яким стикається правозастосовна практика, можна виділити колегіальний характер суб'єктів публічної адміністрації. Який ускладнює процес встановлення відповідальності за невиконання судових рішень. Деперсоніфікація прийняття рішень в умовах воєнного стану призводить до уникнення відповідальності, що ускладнює притягнення до відповідальності конкретних посадових осіб. Важливо розробити механізми, які б забезпечували ефективне виявлення і покарання винних, незважаючи на колегіальний характер рішень.

Роль індивідуальної відповідальності у забезпеченні виконання судових рішень є ключовою. Персоналізація відповідальності за прийняття незаконних рішень або вчинення неправомірних дій у складі колегіальних органів дозволить більш ефективно притягати винних до відповідальності, що є особливо важливим в умовах воєнного стану, коли правопорядок перебуває під особливою загрозою.

Список використаних джерел

1. Юнін О. С., Мороз В. П. Адміністративно-правове забезпечення примусового виконання судових рішень в Україні : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС. 2023. 148 с.
2. Рекомендації Rec (2003) 16 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо виконання рішень адміністративних і судових органів у галузі адміністративного права. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2003_16_2003_09_09.pdf.
3. Брацук І. З. Теоретико-правові засади імплементації права Європейського Союзу в національне право держав-членів : монографія / за наук. ред. проф. М. М. Микієвича. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 230 с.
4. Кононець В.П. Судовий контроль як механізм підвищення ефективності судових рішень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 48. Т. 2. С. 14–18.
5. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / за заг. ред. Р. С. Мельника. К. : Ваіте, 2014. 376 с.
6. Ярошенко А. С. Адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування в контексті реформи децентралізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2021. Вип. 68. С. 211–215. doi:10.24144/2307_3322.2021.68.36.
7. Верховна Рада збирається заборонити публікувати в Реєстрі судові рішення стосовно мобілізації та військового обліку. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/299655-verkhovnaya-rada-namerena-zapretit-publikovat-v-reestre-sudebnye-resheniya-po-mobilizatsii-i-voennomu-uchetu>.
8. Бліхар М., Чубай А. Проблеми та основні напрями удосконалення діяльності адміністративних судів у системі державних органів України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 200–202.